

РЕПЛІКА НА РЕПЛІКУ В.А. ШИРОКОВА

Дивно, що В. А. Широков відповідь на наші міркування, що стосуються першої книги «Словника української мови» в 20-и томах, не наважився надрукувати в журналі «Українська мова», де вони прозвучали (2012. — № 3), а в рубриці «Лист до редакції» журналу «Мовознавство»¹, одним із заступників головного редактора якого він є. Виходить, що академік написав листа сам собі!

Епіграфом до своєї «репліки» В.А. Широков узяв цитату з Євангелія від апостола Матвія (гл. VII, вірші 1–5): «Не судіть, щоб і вас не судили... Лицеміре, вийми перше колоду із власного ока, а потім побачиш, як вийняти скалку з ока брата твого».

Ми написали статтю про сучасне *тлумачне* словникарство, а не взагалі про українську лексикографію, як пише автор. Саме в зазначеній галузі вітчизняної лінгвістичної науки найвиразніше спостерігається падіння професійної моралі, гріх проти однієї з десятих Заповідей Божих: «Не кради!» (Вих. 20:15). Ми ніколи не привласнювали чужої розумової праці, і маємо повне право говорити про плагіат.

За визначенням юристів, «плагіат (лат. *plagium* — викрадення, від грец. *πλάγιος* — косий, крутійський) — оприлюднення (опублікування) повністю або частково чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору. ***П. визначається незалежно від того, опубліковано чужий твір чи ні, а також охороняється він авторськими правами чи ні*** (виділення наше — *В.Н.*). Примушення до

¹ Широков В. Репліка на статтю В.В. Німчука «Про сучасну українську тлумачну лексикографію» // Мовознавство. — 2013. — № 1. — С. 77. Далі покликання на «Репліку» подаються в тексті.

співавторства також визнається П.П. тягне крим. і цив.-прав. відповідальність...²». В.А. Широков дезорієнтує громадськість, пишучи, ніби «Словник української мови» в 11 томах видавався..., ще до приєднання України до Ковенції з охорони авторського права, тому авторські права в ньому не фіксувалися». Як відомо, СРСР приєднався до зазначеної Конвенції ще 1973 р. (останній том СУМа вийшов у світ 1980 р!). І вже в 4-у томі, надрукованому того ж 1973 р., занотовано: © Видавництво «Наукова думка». Дивно, що цього не знає науковий керівник проекту СУМ-20. До цього ж правники як плагіат кваліфікують опублікування чужого твору під іменем особи, яка не є автором його, незалежно від того, чи охороняється він авторськими правами. У статті ми процитували з передмови до СУМа-20 повідомлення, що «Словник української мови» 1970–1980 рр. входить до складу нового 20-томного словника» з докором, що «не зазначено, на якій підставі і з чийого дозволу». В.А. Широков у відповідь патетично заявляє: «Зрозуміло, що дозвіл, про який говорить В.В. Німчук, дає Академія — вона й дала його» (с. 77–78). Хіба НАН України, як і будь-яка інша державна установа, розпоряджається авторськими правами своїх співробітників?! Юристи термін **авторство** визначають як «право визнаватися автором творів науки, л-ри і мист-ва. Є *особистим* немайновим правом і може *належати тільки автору*»³ (курсив і виділення наші — В. Н.)

В.А. Широков підкреслює, що «дехто із лексикографів 11-томника, зокрема В.М. Білоноженко, В.О. Винник, В.В. Дятчук, Н.Є. Лозова та ін., брав участь і в укладанні 20-томника, і ні в кого з них питань не виникало. Виникли вони лише у В.В. Німчука, який наскільки нам відомо, стосунку до укладання Словника української мови в 11-ти томах не мав» (с. 78).

А хіба про наукову етику має право обстоювати тільки той, інтелектуальний доробок якого хтось безсоромно привласнив? Це факт, що укладачів СУМа-11 в межах слів, які починаються на А–Б, та наукових редакторів відповідного матеріалу в «Передмові» СУМа-20 навіть не згадано. Мусимо сказати, що В.М. Білоноженко та В.О. Винник у свій час підписалися під рецензією «Обережно — плагіат!», у якій «укладачів» «Нового тлумачного словника української мови» В. Яременка та О. Сліпушко звинувачено в присвоєнні чужої інтелектуальної праці. Н. Є. Лозова не брала участі в написанні СУМа-11, а була тільки помічником редактора його останнього тому — С.І. Головашука.

В.А. Широков пильно оберігає своє авторське право й у відповідних виданнях ретельно зазначає: «Ідея та назва серії «Словники України». Гуменюк Т. П., Широков В. А.» (коли ми давали назву серії «Академічні словники», нам і на думку не спадало охороняти її позначкою ©),

² Венецька М.В. Плагіат // Юридична енциклопедія. — Т. 4. — К., 2002. — С. 566.

³ Там само

але вважає за можливе ігнорувати авторство лінгвістичних праць «малих форм» — статей у тлумачному словнику.

В.А. Широков силкується посіяти сумніви щодо нашої сумлінності: «А чи знав сам автор..., що новий Словник робиться на базі 11-томника? Безперечно, знав. Чому ж він тоді не «бив на сполох»?» (с. 78). Звідкіля про засади укладання СУМа-20 і характер використання в ньому в СУМа-11 було беззаперечно відомо? Чи В.А. Широков, чи хтось інший десь про це публічно говорив? Ні! Проспекту СУМа-20 (якщо такий є) не було опубліковано. Щоправда, на одне з засідань бюро ВЛМФЕ В.А. Широков приносив зразки опрацювання словникового матеріалу в СУМі-20 у порівнянні з аналогічними статтями СУМа-11. Там були представлені, за небагатьма винятками, тлумачення лексем зі сфери християнської церкви та релігії зі змінами чи доповненнями матеріалів СУМа-11, і лексикографічні статті, взяті «живцем» із нього, тому оригінальні статті-зразки губилися серед них. До Інституту української мови НАНУ, де ми працюємо, СУМ-20 на рецензію В.А. Широков не надсилав. Про все, що вважали за позитивне й новаторське у СУМі-20, ми сказали, проте В.А. Широков на це заплющив очі.

Наш опонент твердить, «що 20-томник, який є наступником 11-томника, суттєво відрізняється від нього. Це стосується насамперед ідеологічної спрямованості Словника, у процесі укладання якого проведено велику роботу з його деідеологізації, звільнення від рудиментів тоталітарної доби, що становило... (до 20%). Таку ж велику роботу було проведено й у напрямі розширення текстово-ілюстративної частини Словника, яка (на матеріалі першого тому) виросла більше ніж удвічі порівняно з попередником» (с. 78). З цього видно, що йдеться не про укладання нового лексикона, а про переробку СУМа-11! Усунення цитат із заідеологізованої компартійної літератури не вимагало особливої лінгво-наукової праці. У своїй рецензії ми сказали, що у СУМі-20 багато ілюстрацій зайвих, довгі цитати введено в лексикографічні статті лише для збільшення фізичного обсягу СУМа-20. В.А. Широков пишається тим, що «створено принципово новий для українського мовознавства комп'ютерний мовно-інформаційний інструмент — Український національний лінгвістичний корпус, який нині налічує понад 110 млн. слововживань, майже у 20 разів перевершуючи обсяг лексичної картотеки Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАНУ, на основі якого було укладено 11-томник» (с. 78). Непосвячених ця цифра може вражати. Але цінність лінгвістичного корпусу вимірюється не лише кількістю слововживань, але й кількістю лексичних одиниць. Корпус може містити десятки, або сотні тисяч вживань, наприклад, частки **не** чи прийменника **у(в)**, але не мати в собі добре відомих слів, значень. У СУМі-20, наприклад, немає іменника **алаверди**. Не виділено окремо медичного номена **бляшка**, не подано семантики «біла гарячка, алкогольний делірій» лексем **білка**, **білочка** (див. у Google!).

Про можливість Українського національного лінгвістичного корпусу міркувати годі, бо він не доступний через Інтернет. Оригінальна спроба О. М. Демської обґрунтувати створення Національного корпусу української мови в своїй докторській дисертації та окремій монографії поза межами Українського мовно-інформаційного фонду НАН України викликала несправедливу брутальну критику В.А. Широкова⁴, який, напевне, хотів би мати монополію в цій ділянці вітчизняної лінгвістики. О. М. Демська недавно успішно захистила докторську дисертацію.

Щодо арифметики, то в статті ми лише хотіли сказати, що із СУМа-11 до СУМа-20 забрано 54,66% лексикографічних статей, а нових додано лише 45,34% тобто більше половини СУМа-20 становить СУМ-11!

«У В.В. Німчука, який вважає себе знавцем релігії (як він наголошує, «практикуючим християнином»), саме до біблійної лексики і фразеології, поданої у Словнику в 20-ти томах, виникло багато питань», — пише В.А. Широков (с. 79). Це зауваження — в дусі радянської пасквільної критики — через перекручення фактів. Звідки він знає, ніби ми вважаємо себе релігієзнавцем. Наш фах — мовознавство. Автор «репліки» у спотвореному вигляді дає наше зауваження про те, що у СУМі-20 «українець, який є практикуючим християнином, не знайде пояснення слів, які часто чує в храмі та поза ним...»⁵. Зрозуміло, ми тут говоримо не про себе: значення лексем, які наводимо для прикладу (**автокефал**, **антидот**, **артос** тощо) нам особисто не потрібно тлумачити.

На наше питання, чому до джерел СУМа-20 залучено тільки Огієнків переклад (1962 р.) Біблії, але зігноровано інші повні переклади Св. Письма — П. Куліша, І. Пулюя, І. Нечуя-Левицького (1903 р.), І. Хоменка (1963), патріарха Філарета (2004 р.), о. Рафаїла Турконяка (2006 р.) В. А. Широков сказав, ніби лише переклади І. Огієнка відповідає «критеріям авторитетності (деякі фахівці висловлюють думку, що він найточніший із слов'янських перекладів), поширеності (ним користуються на всій території України), нормам сучасної української мови (за винятком подання закінчення **-и** в Р.в. іменників ж.р. третьої відміни), він є оригінальним перекладом із давньоєвропейської та грецької мов..., ним користуються представники всіх конфесій. Інші ж названі перекладам цим критеріям, на жаль, не відповідають, і, отже, використовувати їх у біблійній частині нового Словника, немає жодних підстав» (с. 79). Досі ніхто з мовознавців не піддавав сумніву авторитетності перекладів П.Куліша, І. Пулюя, І. Нечуя-Левицького, а також І. Хоменка. Їх належно оцінив відомий лінгвіст О. Горбач⁶, а не

⁴ Широков В.А. Гра в науку, або мистецтво полювання на дракона // Мовознавство. — 2005. — № 5. — С. 80–83.

⁵ Німчук В.В. Про сучасну українську тлумачну лексикографію // Українська мова. — 2012. — № 3. — С. 16.

⁶ Горбач О. Мовостиль новітніх перекладів Св. Письма на українську мову народню мову 19–20 вв. // Наукові записки Українського вільного університету. — Ч. 13. —

«деякі фахівці». Якби В. А. Широков ближче знав переклади П. Куліша та ін., І. Хоменка, то відав би, що вони зроблені з відповідних оригіналів (на титульній сторінці перекладу І. Хоменка надруковано: «за оригінальними європейськими, араміїськими та грецькими текстами»). Переклад І. Огієнка від норм сучасної української мови відрізняється не тільки флексією **-и** в род. відмінку однини. Пор. хоча б: ім'я йому *Голіат* із *Гату* (І Самуїл. XVII, 4), із *Ариматеї...* Йосип (Мт. XXVII, 55), Перше послання св. апостола Павла до *Коринтян* у перекладі І. Огієнка та *Голіаф* з *Гета* у перекладі о. Турконяка (2011 р.), *Голіаф*, з *Гефа*; з *Аримафеї...* Йосиф, до *коринф'ян* — патріарха Філарета (2004 р.)⁷. Поширеність перекладу та популярність його серед представників різних груп людей не мають жодного значення для визначення вартості тексту як лінгвістичного джерела. А варіанти перекладу певних лексем і виразів — цінний матеріал для тлумачного словника. Ми разом із Н. Пуряєвою виявили кілька десятків варіантів українських перекладів тільки молитви «Отче наш».

У «Передмові» до СУМа-20 сказано, що «при укладанні біблійної частини СУМа використана авторизована система «Єврейський та грецький лексикони Стронга, де до кожного слова Старого і Нового Завіту подано варіанти перекладів» (с. 26). Оскільки тут говоряться про *варіанти перекладів*, ми зробили зауваження, що «нам не відомий жоден український переклад Біблії з нумерацією Джеймса Стронга» (с. 14). У відповідь на це В.А. Широков пише: «В.В. Німчук критикує використання системи «Єврейський та грецький лексикони Стронга... Якби В.В. Німчук був знайомий із нею, він зрозумів би, що нею можна користуватися з однаковим успіхом незалежно від тексту, до якого вона прикріплена: вона показує варіанти перекладу грецьких слів Нового Завіту, що й потрібно для укладача» (с. 79).

Саме через те, що користуємося нею⁸ під час відповідних лексикологічних студій, у нас і виникло питання до авторів, бо про варіанти перекладу може йтися лише в тій самій, конкретній мові. Ми зовсім не докоряємо за використання системи Дж. Стронга авторами СУМа-20.

Неправда, що В.В. Німчук взагалі «критикує те, що ремарка *бібл.* ужита до цілого ряду слів». Критиковано таке конкретне твердження в «Передмові» до СУМа-20: «Адже без спеціальних знань такі біблійні поняття, як, наприклад, *віра, спасіння, гріх, покаєння, святість, спра-*

Мюнхен, 1988. Separatum. — С. 29–98. Пор. ще: *Мороз Т.В.* Лексика перекладів книг Святого Письма у контексті розвитку української літературної мови в другій половині XIX — на початку XX століття // Автореф. дис. к.ф.н. — Чернівці, 2007. — 20 с.

⁷ Пор. ще: *Тимошик Г.В.* Біблієантропоніми в новочасних перекладах Святого Письма українською мовою. / Автореф. к.ф.н. — Львів, 2010. — 20 с.

⁸ Див., наприклад, Новый Завет с индексацией новогреческого слова по системе Иакова Стронга. Синодальный перевод (разбивка наша — В.Н.). Исчерпывающий греческо-русский лексикон Нового Завета с номерами Стронга и греческой Симфонией / Под ред. В. Журомского. — Житомир, [2001]. — 917 с.

ведливість, закон, благодать, апостол, ангел тощо правильно не витлумачиш. Наведені слова є *біблеїзмами*, тобто лексемами, які своїм походженням сягають тексту Біблії (курсив наш — В. Н.). Адаптовані мовною практикою, вони набули вже інших значень, що сприймаються як загальнономовні» (СУМ-20, с. 26). Ми сказали, що насправді бібліїзмами є лише лексеми **ангел, апостол, благодать**, а решта — праслов'янські слова, які поруч із прадавніми, набули нових значень під впливом Біблії.

У рецензії ми натякали, що деривати на **-ейн-ый, -ейск-ий, -еизм**, утворені від іменників на **-ия** — це чисто російські словотвірні типи, що мають пояснення з погляду історії мови. У російській мові функціонують структури: *арми(я)* [ар-миј-а] — *арме-єц* [армеец], *армейський*; *библ(ия)* [библиј-а] — *библе-изм*, *библейський*; *гварди(я)* [гвардиј-а] — *гвардеј-єц* [гвардеец], *гвардейський*; *компани(я)* [компаниј-а] — *компанеј-єц* [компанеец], *компанейський*; *милици(я)* [милициј-а] — *милицей-ск(ий)*, *полици(я)* [полициј-а] — *полицейщина*, *полицей-ск(ий)* та ін., а також *кель(я)* [кел'ј-а] — *келей-к-а*, *келей-ник*, *келей-н(ый)*, *келей-ность*; *оружи(е)* [оружије] — *оружей-н(ый)*, *оружей-ник*⁹.

В українській літературній мові маємо: *армія* — *армієць, армійський*, *Біблія* — *біблеїзм, біблейський, біблійний*; *гвардія* — *гвардієць, гвардійський*; *компанія* — *компанієць, компанійський, міліція* — *міліційний, міліцейський*; *поліція* — *поліцейщина, поліцейський, поліційний*; *келія* — *келійний, келійність*¹⁰ тощо. Пор. також: *біблій-н(ий)*, *біблей-ськ(ий)*, *біблій-ськ(ий)*, *міліцій-н(ий)*, *міліцей-ськ(ий)*¹¹.

Як бачимо, в українській мові відповідних похідних від іменників на **-ия** немає дериватів виключно з елементом **-ей-**, як у російській мові, для якої вони органічні. Такі деривати конкурують із структурами з елементом **-ій-**, які в українській мові є природними.

В. Жайворонок, на авторитет якого покликається В.А. Широков, в останньому виданні енциклопедії «Українська мова», використовує саме питому форму **бібліїзм**, а не **біблеїзм**¹², як твердить академік.

Для В.А. Широкова — «трохи дивно називати русизмами похідні не від російського слова; з таким самим успіхом можна стверджувати, що *библеизм* — це українізм у російській...» (с. 79). Дериватологам і лексикологам незвично чути, ніби деривати від запозиченого слова, утворені за допомогою власних мовних ресурсів, також є запозиченнями!

⁹ Тихонов А.Н. Словообразовательный словарь русского языка в двух томах. — Т. 1. — М., 1985. — С. 74, 95, 213, 461, 608, 784, 425, 703.

¹⁰ Український орфографічний словник / Вид. 5-е, перероб. і допов. / За ред. В.М. Русанівського. — К., 2005. — С. 27, 49, 154, 396, 594, 323.

¹¹ Карпіловська Є.А. Кореневий гніздовий словник української мови. — К., 2002. — С. 54, 497.

¹² Жайворонок В.В. Бібліїзми // Українська мова: енциклопедія. Вид. 3-тє, змін. і допов. — К., 2007. — С. 48.

Не заперечуючи форми біблеїзм, яку обстоюємо, В. А. Широков міркує: «У тім у 20-томнику вживається і слово біблійський, хоча зауважимо, що тут варто бути обережним, адже таке, наприклад, слово, як *бібліознавство*, стосується не знання Біблії, як могло б здатися, якщо використовувати пропоноване В.В. Німчуком написання, а є лише синонімом до слова книгознавство» (с. 79–80). Шкода, що критикові не відомий композит **біблієзнавство** добре знаний в україністиці (може, його немає в розрекламованому Українському Національному лінгвістичному корпусі?).

Акад. В.А. Широков пише: «В.В. Німчук хотів би бачити слова **акафіст** та **алилуя** в написанні через **и**: Аргумент: «В нашій церкві співають потрійно «Алилуя, алилуя, алилуя, слава Тобі, Боже». Автор і справді співає в церковному хорі, де практикується саме така вимова цього слова, але цей факт не може бути аргументом для подання в академічному його ненормативного написання... Якби пропозицію автора прийняти, наприклад, написання *акафіст* через *и* — *акафіст*, то воно, за законом аналогії, потягло б цілу низку змін: *фізика* → *физика*; *фірма* → *фирма*, *фіто* → *фито*, *амфі* → *амфи*...». Відомо, що давні й старі запозичення «правилові дев'ятки» не підлягають, тому, наприклад, пишемо *єпископ* і похідні, а не *епіскоп*, *лимон* і деривати¹³, а не *лімон* тощо, та це не тягне за собою написання *и* в цій позиції в інших лексемах! Той факт, що в українськомовних відправах та сучасних перекладах Св. Письма засвідчується форма *алилуя* підтверджуємо покликаннями на відповідну літературу, зокрема цитуємо працю І. Огієнка: «В нашій Церкві співають потрійно «Алилуя... слава Тобі, Боже...» (с. 15). В.В. Широков ці слова приписує нам і пускає плітку, буцім «автор і справді співає в церковному хорі», а далі, на основі оманни, злісно іронізує.

Наші численні, обґрунтовані зауваження автор репліки оминає, бо, вочевидь, не має переконливих контраргументів, і наукову дискусію перетворює на балачку, далеку від науки за змістом і від наукового стилю за формою. Наприклад, на зауваження про те, що в СУМі-20 пропущене значення «православ'я» вокабули *благочестя*, наявне і добре проілюстроване у словнику за ред. Б. Грінченка й у СУМі-11, вигукуює і повчає: «До чого тут православ'я? Адже в часи перших апостолів ні про яке розрізнення християнської церкви на різні конфесії не йшлося. Варто зауважити, що В. В. Німчук у своєму аналізі як авторитетний «ангелознавець» послідувано намагається поширити свою теологічну і церковну ерудицію на загальнономовний тлумачний словник... Теологія... на нашу думку, не може слугувати джерелом лексичних значень, тим більше в світській державі, якою є Україна. Тому посилання на церковні авторитети взагалі недоречне в академічному Словнику української мови. З цієї, зокрема, причини, теологічні праці практич-

¹³ Український орфографічний словник. — С. 227, 365.

но не враховувалися в лінгвістичному корпусі, на основі якого укладається Словник, а ремарку *теол.* не введено до системи його ремаркування» (с. 91). Звідки така неприязнь до представників Церков, які об'єднують мільйони мирян, що читають багату українську релігійну літературу? Керівництво УМІФ безпідставно ігнорує словникові й фразеологічні надбання цілої галузі життя нації й інтелектуальну працю представників вітчизняної духовності протягом 1025 років після прийняття християнства? Нехтування напрацюваннями дослідників християнської релігії, творами авторитетних теологів і знавців обрядів традиційних Церков України якраз і призводить до неадекватних або неповних тлумачень у СУМі-20, що ми показали на багатьох прикладах, які В.А. Широков не спроможний спростувати. А це є одним із наслідків невведення в Корпус української мови величезного масиву лексики. Виходить, що в Корпусі немає цілої бібліотеки відповідної літератури сучасною українською літературною мовою. Для теоретиків і практиків названого Корпусу церковно-релігійний стиль не існує! Читаємо міркування акад. Широкова, і здається, що повернулися в радянську добу офіційного атеїзму.

У зв'язку з зауваженням, що «значним кроком назад у *вітчизняній* (підкреслення теперішнє — *В.Н.*) лексикографії є відсутність у СУМі-20 міжнародних латинських назв при українських вокабулах із галузей ботаніки та зоології...» у В.А. Широкова, «складається враження, що В.В. Німчук не дуже добре обізнаний із матеріалом, який рецензує» (с. 81). У СУМі-11 були хоч поодинокі спроби давати латинські відповідники до українських ботанічних і зоологічних номенів, а в СУМі-20 їх немає зовсім. В.А. Широков твердить, що «насправді (і не тільки в першому томі; пор.: Оман...(Inula Helenium L.) ... — Т. V, с. 691) конкретне подання латинських назв є дуже складним завданням, яке поки що не під силу лексикографам, оскільки українська ботанічна номенклатура все ще перебуває у стадії розроблення, що було нами з'ясовано під час консультацій з біологами» (с. 82). Дивуєшся аргументації та рівневі його (В.А. Широкова) радників. Українська природнича номенклатура (насамперед широкоживані назви, які часто трапляються і в не фаховій літературі) давно кодифікована. Може йтися лише про вдосконалення її відповідно до нових міжнародних вимог. Фахівці знають, що латинські відповідники національних номенів містять багато солідних вітчизняних словників, зокрема «Словарь української мови» за ред. Б. Грінченка (1907–1909), академічні «Украинско-русский словарь» за ред. А. Кримського і С. Єфремова (1924–1933), «Українсько-російський словник» у 6-ти томах (1953–1963), «Русско-украинский словарь» у 3-х томах (1968), «Етимологічний словник української мови» (1982–). Виявляється, те, що було під силу авторам, які уклали словники 100 або 50 років тому, з надуманої причини не до снаги деяким нинішнім працівникам установи, директором якої є акад. В.А. Широков.

Ми писали, що лексикографи мають право в необхідних випадках заповнювати вільні для деривації ніші, але краще їм почекати, поки відповідну лексему створять інші носії мови. Наприклад, коли в мові засвідчений ад'єктив **бурунний**, немає сенсу додавати від себе прикметник **буруновий**, а від назви тварини **бурундук** іменування маляти не обов'язково повинен мати непаспортизований дериват **бурундученя** (чому не **бурундуча**). А В.А. Широков твердить, ніби «В.В. Німчук вважає недоліком подання в СУМ-20 дериватів від назв деяких тварин... і водночас хотів би бачити в реєстрі «бідолашненький», «блакитнючий» (до речі, на запит «блакитнючий» навіть Google подає нульовий результат, отже, це явний оказіоналізм, недопустимий у тлумачному словнику...» (с. 82). По-перше, лексеми *бідолашненький*, *блакитнючий* засвідчені вживанням у літературі. По-друге, з якого часу система Google, а не Корпус української мови зобов'язана фіксувати українську лексику. У свій час Д. Пилипчук писав: «Звісно, треба не забувати, що рівень репрезентованості української літератури в інтернеті сьогодні навряд чи перевищує п'ять відсотків...»¹⁴. Він у Гуглі знайшов одну цитату на слово **болотнеча**¹⁵. Але Яндекс нині пропонує вже 13 контекстів із цією лексемою! У Яндексі знайдете і цитату з прикметником **блакитнючий!** Між іншим, характер «творчого» використання у СУМі-20 ресурсів Інтернету для тлумачення лексем (особливо — інтернаціоналізмів), заслуговує окремого з'ясування.

Ми не заперечуємо того, що слово **берегиня** вживається широко в значенні «охоронниця», і воно відображене в СУМі-20, а лише звертаємо увагу на те, що тлумачення «русалка», яке паспортизується «з наук. літ.» подано на останньому місці та ще й оснащено ремаркою *заст.* (с. 17).

У СУМі-20 одне із значень вокабули **благовісник** подано як «народна назва християнського свята Собору Архангела Гавриїла...». Ми зробили зауваження, що «в календарях Православної і Греко-католицької Церков відзначається день вшанування Архангела Гавриїла як Собор Архангела Гавриїла, але це не свято, а робочий день» (с. 22). В.А. Широков відповідає: «Але це не аргумент, бо за нашим законодавством більшість церковних свят є робочими днями» (с. 83), прагнучи виправдати неточну інтерпретацію семантики вокабули. У нас ідеться, звичайно, про робочий день із погляду вірян традиційних в Україні Церков.

В.А. Широков не погоджується «із закидом про зловживання цитатним матеріалом... Багатство ілюстративного матеріалу є перевагою нового Словника, а не його вадою» (с. 83). Проте в безлічі випадків у СУМі-20 маємо не багатство матеріалу, а зайві довгі цитати при одно-

¹⁴ Пилипчук Д. Болять мені загублені слова... Мій додаток до першого тому Словника української мови у двадцяти томах. — Біла Церква, 2012. — С. 358 (уся книга — 624 с.).

¹⁵ Там само. — С. 358.

значних лексемах, у тому числі номенах і термінах. Таке враження, що це робиться для штучного збільшення обсягу Словника.

В. А. Широков і на дрібні зауваження не дав адекватних пояснень, а на багато питань, що стосуються концепції СУМа-20, не дав переконливих відповідей або й не відповідав зовсім (зокрема не сказав, чому немає в ньому точної паспортизації матеріалу).

У рецензії констатуємо: «У СУМі-20 дотримано норми «Українського правопису» 1993 р. Але Українська національна правописна комісія на своєму засіданні 19 грудня 2003 р. затвердила окремі правила з проекту нової редакції «Українського правопису» 1999 р. ...В Українському мовно-інформаційному фонді НАНУ про це мають знати, адже секретар Правописної комісії є його співробітницею. Невже в реєстрі СУМа-20 будуть фіктивні невідмінювані вокабули типу **півгривні, півночі, півхліба** тощо» (с. 15). В.А. Широков облудно інформує читачів: «...Словник укладено згідно з нормами чинного правопису (тобто 1993 р. — *В.Н.*). Але В.В. Німчук пише про недотримання цих правил укладачами Словника. Ця критика може викликати тільки подив, оскільки автор посилається на такі правила, яких у чинному правописі немає... Отже, В.В. Німчук вимагає дотримуватися правописних правил, які існують хіба що в його уяві» (с. 83–84) та наводить майже цілу сторінку правил із правопису 1993 р. Ось нам і наукова дискусія акад. В.А. Широкова, і мистецтво спотворення чужих думок! Не дивно: з установи, якою керує В.А. Широков, уперше у спотвореному вигляді сказано журналістам про «Проект найновішої редакції «Українського правопису» 1999 р., і розпочалася кампанія з дискредитації запропонованих змін в орфографії. Тепер ще додамо, що й сам В.А. Широков добре знає про запропоновані нововведення на засіданні Правописної комісії 19.XII.2003 р., про які відмовився сказати в розлогодному інтерв'ю кореспондентці газети «Зеркало недели» (№ 32, 18.08.2004 р. — С. 16).

Аналізуючи перший том СУМа-20, ми говорили не тільки про негативне, але й позитивне в новому Словнику й оцінки наші — безсторонні, але про це автор «репліки» не згадує, прагнучи наші всі міркування видати як необ'єктивні.

Науковий керівник проекту «Словник української мови» у 20-и томах В.А. Широков завершує репліку в стилі, далекому від академічного: «На жаль, нам досі не траплялися лексикографічні праці самого В.В. Німчука, отже, поки що немає можливості оцінити його лексикографічну кваліфікацію й з'ясувати, чи є він «практикуючим словникарем» чи тільки «практикуючим християнином» (с. 84). Яка хуцпа! А суддя хто?!

Релігійні переконання є приватною справою людини, в якій втручатися для культурних людей — непристойно.

Цікаво б знати, на якому власному словникарському досвіді й доробку В.А. Широков теоретизує в галузі комп'ютерної лексикографії. Не для самовихваляння, а для поповнення філологічних знань доктора

технічних наук, В.А. Широкова, який не має лінгвоукраїністичної освіти, повідомляємо, що ми докладно дослідили українську лексикографію від її зародження в XI ст. до середини XIX ст., захистили докторську дисертацію «Староукраїнська лексикографія» в 1981 р., здійснили чимало лексикологічних студій, зокрема написали розділи «Праслов'янська лексика», «Лексика давньоруської мови» в академічній «Історії української мови. Лексика і фразеологія» (1983 р.), опублікували індивідуальну монографію «Давньоруська спадщина в лексиці української мови» (с. 1992 р.), видали або перевидали 6 староукраїнських лексиконів і новоукраїнський «Словник української мови» П. Білецького-Носенка. Ми є співавтором великого академічного «Словника гідронімів України» (К., 1979 р., авторський внесок — понад 20 а.а.), міжнародного лексикографічного проекту «Основен систем и терминология на словенската ономастика» — «Основная система и терминология славянской ономастики» (Скопје, 1983). За нами визнане авторство 30 статей у першому томі «Етимологічного словника української мови» (1982 р.).

Отже, В.А. Широков не спростував нашої критики, що стосується концептуальних вад СУМа-20 і наукової етики.

Рецензенти з Інституту української мови НАН України четвертого тому СУМа-20 відзначили багато з тих недоробок, про які йшлося в нашому розгляді першого тому.

Ми переконані, що СУМ-20 — це доповнене видання СУМа-11 із недовладними часто змінами.

Василь НІМЧУК (Київ)

Отримано 13.06.2013.

Vasyl Nimchuk

Kyiv

A REMARK ON THE SHIROKOV'S REMARK